

Doživljajski svet partnerskega sporazumevanja

Experiential world of communication in couple relationship

1 Uvod

V raziskavi, o kateri poročamo v tem besedilu, smo poskusili pojav sporazumevanja osvetliti s prvoosebnega zornega kota: zanimalo nas je, kaj se dogaja v doživljajskem polju akterjev, ki sodelujejo v sporazumevalnem procesu. Pozornost torej posvečamo tistemu delu sporazumevanja, ki poteka v ozadju, za psihološko-vedenjskim odrom.

To, da govorimo o doživljanju kot o procesu, ki se odvija v ozadju, je v skladu s prevladujočo znanstveno paradigmo. Pogled od zunaj (tretjeosebna perspektiva: opisovanje vedenja in/ali vsebine sporočil) predstavlja preverljiv in zato zanesljiv temelj, pogledu od znotraj (prvoosebno, doživljajsko) pa se zaradi svoje neizbežne subjektivnosti kar se da izogibamo. Čeprav nam je doživljanje oziroma prvoosebno živo izkustvo najbolj blizu, ga nismo vajeni podrobno opazovati, še manj sistematično raziskovati.

Ne glede na metodološke težave se v zadnjih desetletjih kaže potreba po empiričnem fenomenološkem raziskovanju, torej sistematičnem raziskovanju doživljanja kot »se nam kaže« (Husserl, 1982). V zgodovini se je zvrstilo že več pobud za tovrstna raziskovanja (na primer Goethe v Seamon in Zajonc, 1998; Wundt, 1904), zadnja pa prihaja s področja kognitivne znanosti. Kljub skokovitemu napredku na področju raziskovanja nevrofiziologije je namreč vse bolj jasno, da nam razumevanje procesov v živčevju ne pomaga prav dosti, če ne poznamo doživljajskih fenomenov, ki jih ti procesi porajajo.

Interdisciplinarna prizadevanja na področju sodobne kognitivne znanosti kažejo, da je treba izenačiti razumevanje obeh osnovnih perspektiv, s katerih lahko opazujemo (in raziskujemo) duševne procese: tretjeosebne (ki vključuje opazovanje vedenja in nevrofiziološke raziskave) in prvoosebne (preučevanje človekovega izkustva). Še do nedavnega je bil doživljajski pogled duševnih fenomenov obravnavan kot nekakšno nujno zlo, ki ga je treba kar se da omejiti, če ga že ne moremo izločiti. Mnogi opisi in definicije sploh ne ločujejo med perspektivama in ju potiskajo v isti koš, čeprav so z vsako od perspektiv povezani povsem drugačni epistemološki in metodološki okviri. Prav zmedo pri razlikovanju omenjenih perspektiv lahko krivimo za mnoga nerazumevanja med disciplinami, ki se navidezno ukvarjajo z istim pojavom.

Za ilustracijo pomena jasnega razlikovanja med prvoosebno in tretjeosebno perspektivo – ter za osvetlitev namena celotne raziskave – nam odlično služi primer opredelitve sporazumevanja. V strokovni literaturi obstaja veliko definicij (Colman, 2006; French in Coleman, 1995; Barnlund,

2008 in dr.), skoraj vse pa so podlegle zgoraj opisani nejasnosti. Vzemimo za primer definicijo sporazumevanja ameriškega nacionalnega komiteja za komunikacijske potrebe hudo invalidnih (National Joint Committee for the Communicative Needs of Persons with Severe Disabilities, 1992: 2):

»Vsak poskus, da oseba preda ali prejme podatek o potrebah, željah, zaznavah, znanju, čustvenih stanjih. Sporazumevanje je namerno ali nenamerno, lahko vključuje konvencionalne oziroma nekonvencionalne signale in se pojavlja v verbalni ali neverbalni obliki skozi govor ali druge modalnosti.«

Iz zgornjega opisa ni jasno, o kateri perspektivi govori. S sintagmo 'oddajati podatke' je verjetno mišljeno vedenje. Kaj pa sprejemanje? Sprejemanje podatkov je verjetno bolj povezano z doživljanjem, s procesi 'znotraj', kot so percepcija, razumevanje, učenje in podobno. Tako kot še pri mnogih razlagah pojmov, povezanih z duševnostjo, večina opredelitev (in znanstvenih razprav nasploh) nereflektirano niha med opisom vedenja in opisom doživljajskih procesov.

Med bogatim naborom teoretskih pristopov o pojavu sporazumevanja lahko najdemo tudi nekaj izjem. Nekateri avtorji se zavedajo opisane nevarnosti in se jasno opredelijo za eno od perspektiv. Za vse nam znane avtorje je to tretjeosebna perspektiva, podrobneje raziskovanje sporazumevanja kot vedenja (v zadnjem času se na področju nevrosociološkega raziskovanja pojavljajo tudi raziskave sporazumevanja kot nevrofiziološkega procesa). Primer jasne umestitve sporazumevanja kot načina sodelovalnega vedenja je definicija Maturane in Varele. Navajamo del (Maturana in Varela, 1992): »Sporazumevanje je usklajeno vedenje, vzajemno sproženo med člani socialne skupine.«

Če se osredotočimo izključno na vedenjski del, postane raziskovanje sporazumevanje raziskovanje dinamike usklajenih (oziroma usklajevalnih) vzorcev socialnega vedenja. Zavedanje raziskovalne perspektive bistveno pripomore k epistemološki smiselnosti in metodološki veljavnosti rezultatov. Kot smo že omenili, je neupoštevanje ali nereflektirano posploševanje izven izbranih okvirov najpogostejša napaka pri raziskovanju duševnih pojavov. V primeru raziskovanja sporazumevanja: poznavanje vedenjskih vzorcev še ne pomeni, da iz tega lahko sklepamo na z njimi povezana doživljanja. Še več: usklajeno vedenje partnerjev v sporazumevalnem procesu na noben način ne pomeni, da je usklajeno tudi njihovo doživljanje.

Fenomenološko spoznanje, da vedenje in doživljanje nista (nujno) medsebojno odvisna, in dejstvo, da primanjkuje študij (Stern, 2004), ki bi se posvetile doživljajskemu vidiku sporazumevanja, sta nas pripeljala do odločitve, da brez vnaprejšnjih pričakovanj preverimo, kako partnerja v sporazumevalnem procesu doživljata iste sporazumevalne položaje.

Pričujoča raziskava je torej fenomenološka – sprašujemo se po prvoosebni (doživljajski) vidiku sporazumevanja. Kljub temu, da smo se morali omejiti na zelo ozek del spektra in da obseg raziskave ne dovoljuje posploševanja na celotno področje sporazumevanja, smo pod znano, enotno in usklajeno fasado vedenja uspeli zaslutiti bogat mozaik različnih doživljanj in – morda še bolj pomembno – različnih odnosov.

2 Raziskovalno vprašanje

Pri načrtovanju raziskave nas je vodila želja po vpogledu v fenomenološko (prvoosebno) perspektivo sporazumevanja. Varela in Shear takole opisujeta osnovni namen fenomenološkega raziskovanja (Varela in Shear, 1999): »Kljub najrazličnejši uporabljeni terminologiji je videti, da je prišlo do dogovora, da izjava Thomasa Nigela 'Kako je biti ...?' dobro povzame bistvo.« Empirično fenomenološko raziskovanje lahko torej povzamemo z vprašanjem Kako je biti ...? In v primeru naše raziskave Kako je biti v sporazumevalni situaciji?

Pri načrtovanju raziskave smo seveda morali upoštevati okvire naših raziskovalnih možnosti. Paleta sporazumevalnih situacij je preširoka, da bi jo lahko zaobjeli naenkrat, zaradi česar smo morali poiskati področje, ki je še vedno dovolj informativno, a ne preširoko. Sklepali smo, da je področje partnerskega življenja dobro področje za opazovanje utrjenih sporazumevalnih vzorcev, zato smo se odločili zožiti raziskavo na sporazumevalne situacije med partnerjema. S tem smo povečali zanesljivost raziskave oziroma zvišali možnost, da bomo ugotovitve lahko (vsaj delno) posplošili.

Našo raziskavo smo zasnovali okrog temeljnega raziskovalnega vprašanja: Kakšni sta doživljajski polji partnerjev v sporazumevalnih situacijah ob istih (naključno izbranih) trenutkih?

Ker je področje doživljanja sporazumevanja teoretsko neobdelano, smo se odločili za odprt pristop k temi. To pomeni, da nismo bili vnaprej usmerjeni v kakšno določeno doživljajsko kategorijo, ampak smo poskusili postaviti svoja pričakovanja in predstave 'v oklepaj' in pustiti toku intervjujev, da je pokazal, katera področja so najbolj živa in aktivna. Podobno odprtost smo poskušali ohraniti tudi pri analizi gradiva, le da smo tu vedeli, da nas zanimajo predvsem podobnosti (oziroma razlike) med doživljanjem obeh udeležencev v sporazumevalni situaciji v istem trenutku.

Od analize zbranih doživljajskih podatkov (ang. phenomenal data) (Varela in Shear, 1999) smo si obetali nova spoznanja v zvezi s:

- povezavami (oziroma razlikami) in sinhronizacijo (oziroma odsotnostjo le-te) med doživljanjema obeh partnerjev ob istih trenutkih,
- 'prisotnostjo' udeležencev oziroma povezanost med doživljanjem in zunanjim dogajanjem v tem trenutku,
- povezavo med vzorci doživljanja in časom trajanja partnerskega odnosa.

3 Metoda

Izbira raziskovalnega vprašanja in s tem prvoosebne perspektive narekuje uporabo fenomenološke metodologije.

Empirično fenomenološko raziskovanje je dokaj mlada disciplina, čeprav se navezuje na nekatere precej starejše znanstvene poskuse, predvsem na tako imenovani nemški introspekcionizem (Wundt, 1904) in na nekatere poskuse eksperimentalne fenomenologije (Ihde, 1986). Ker se potreba po razumevanju doživljanja kaže na mnogih področjih, se je v zadnjem času razvila široka paleta različnih, večinoma kvalitativnih (van Mesch, 2004) metodoloških pristopov, ki jih vse povezuje pojem fenomenološko raziskovanje. Skupni imenovalec vseh pristopov je zavzemanje za raziskovanje izkustva 'kot se kaže', ne da bi se spuščali v metafizično

ali teoretsko premišljevanje. Fenomenološki raziskovalci poudarjamo pomen zaupanja doživljajskim poročilom (ang. *phenomenal data*) udeležencev. Pri raziskovanju nas zanima, kako udeleženci doživljajo občutja v različnih položajih in manj zakaj – teoretske umestitve, sodbe in razlage postavljamo ‘v oklepaj’ na račun opazovanja živega izkustva.

V zadnjih tridesetih letih se je razvilo precejšnje število metod in pogledov na to, kako raziskovati doživljajski svet človeka: od povsem kvalitativnih metod, ki bolj ali manj merijo frekvence pojavljanja določenega tipa doživljanja, do kvantitativnih dialoških metod, ki poskušajo ohraniti bogastvo udeleženčevega doživljajskega sveta. Večina fenomenoloških raziskovalcev ugotavlja, da ljudje zelo slabo poznamo svoje neposredno izkustvo. Varela (1996) na primer ugotavlja, da se je treba svoje izkustvo šele naučiti sistematično opazovati. Pri tem procesu je bistven dialoški način raziskovanja, kjer raziskovalec pomaga udeležencu usmeriti pozornost na področja doživljanja, ki so večinoma zastrta. Ravno zato način z zastavljanjem vprašanj za raziskovanje ni primeren – udeleženci morajo postati samoraziskovalci, ki skupaj z voditelji raziskave razkrivajo podrobnosti svojega doživljanja, ki so navadno skrite za navajeno usmerjenost ‘ven’ v vsebino in interpretacijo dogodkov ter osebne zgodovine.

Dialoškega načela odpiranja prostora za doživljanje smo se pri raziskavi dosledno držali. V skladu s tem smo si kot osnovno raziskovalno metodo izbrali deskriptivno vzorčenje izkustva – tehniko, ki jo je predlagal Russell Hurlburt (1992).

3.1 Deskriptivno vzorčenje izkustva

Deskriptivno vzorčenje izkustva (ang. *descriptive experience sampling*) je metodološko najbolj dodelana vrsta fenomenološkega raziskovanja. Osredotoča se na raziskovanje ‘čiste’ strukture doživljanja, na osnovne gradnike oziroma vzorce, ki sestavljajo posameznikovo izkustvo. Osnovna zamisel deskriptivnega vzorčenja izkustva (DVI) je čim natančnejši opis strukture doživljanja, ne glede na pomen, ki mu ga doživljajoči pripisuje. Cilj DVI je sestaviti nekakšno enciklopedijo osnovnih doživljajskih elementov in povezav med njimi. DVI lahko primerjamo z geološkim sondiranjem tal: na naključnih mestih vzamemo vzorce, ki jih potem v laboratoriju prečistimo in analiziramo. Pri DVI v naključno izbranih trenutkih analogno sondiramo (vzorčimo) izkustvo.

Sondiranje je v praksi izvedeno tako, da udeleženec med obdobjem raziskovanja s seboj nosi napravo, ki nežno zazvoni 7- do 10-krat na dan ob naključno izbranih trenutkih. Udeleženci poskušajo ‘zamrzniti’ doživljanje tik pred piskom – to storijo tako, da ga čim bolj natančno opišejo v priročno beležko. (Obstajajo seveda tudi bolj moderne različice te metode, ki vključujejo dlančnike – to vrsto smo uporabili v naši raziskavi.) Ne več kot 24 ur po zadnjem vzorcu se udeleženec sreča z raziskovalcem in skupaj skozi dialoški proces poskušata čim bolj natančno opisati doživljanja v izbranih trenutkih. Raziskovalci posebej poudarjajo, da jih ne zanimajo preveč razlage, tudi ne postavljanje izkustev v širši kontekst – udeleženca vzpodbujajo, naj se osredotoča na strukturo (vprašanje kako in ne kaj). Takšen proces se ponovi nekajkrat, navadno 3–4 zaporedne dni, vse dokler udeleženec ne postane izurjen opazovalec (in opisovalec) svojega izkustva.

Utemeljitelj metode DVI Russell Hurlburt (2006) je z analizo tako dobljenih doživljajskih podatkov prišel do neke vrste leksikografske zbirke najbolj pogostih doživljajskih kategorij. Opis vsake kategorije je opremljen z naslednjimi podatki: naslov, kratek opis ‘čistega fenomena’,

primer(i), različice (opis potencialnih podkategorij), razlikovanje (napotki za razlikovanje od podobnih fenomenov), primeri razlikovanja, opombe. Vsak fenomen je opisan s prvimi tremi podatki, ostali pa so dodani po potrebi.

Vzemimo za primer doživljajsko kategorijo, ki jo Hurlburt imenuje 'čisti govor' (ang. just talking).

Ime: čisti govor.

Opis čistega pojava (ang. *pure phenomenon*): čisti govor je glasen govor, kamor ni vključen vidik notranjih doživljanj, ki bi bili hkrati prisotni.

Primer: »Pogovarjala sem se s prijateljem in mu povedala, da se bom na poti domov ustavila v drogeriji.

Nič drugega ni bilo v mojem zavedanju.«

Možnosti: -

Diskriminacija: če je kak drugi aspekt notranjega doživljanja v danem trenutku prisoten – podobe, občutki – potem je dosežen drug vidik in ne vidik čistega govora.

Naslednji primeri niso primeri čistega govora:

»Pogovarjala sem se s prijateljem in mu povedala, da se bom na poti domov ustavila v drogeriji. Jezna sem bila, ker bi to včeraj moral storiti on. Ta jeza je bila kot top občutek v mojih prsih.« (ovrednoteno kot občutek)

»Predaval sem o konceptu gravitacije. Ko sem dogodek opisoval učencem, sem v svoji glavi ustvaril sliko Newtona, ki je spustil jabolko in pero.« (ovrednoteno kot slika)

Opombe: -

3.2 Prilagoditev metode za potrebe naše raziskave

Osnovna zamisel naše raziskave je zahtevala prilagoditev metode DVI: izkustvo smo morali 'sondirati' sočasno pri obeh partnerjih, in to samo v trenutkih, ko sta skupaj (in v dialogu). V ta namen smo razvili aplikacijo za Apple iPod Touch, ki zazna, kdaj je partnerjev iPod v bližini in uskladi (naključno izbran) čas piska z njim. Ob pisku se odpre beležka, kamor udeleženec lahko zapiše svoje doživljanje.

V skladu z metodo DVI smo po vsakem dnevu vzorčenja opravili globinski intervju. S ponavljajočimi intervjuji smo poskušali preseči ustaljene vzorce udeleženceve samopredstavitve in ga poskušali povabiti v proces samoraziskovanja – v skladu z mejami njegovih želja in zmožnosti. Intervjuje smo vodili v skladu z metodo globinskega fenomenološkega oziroma 'eksplicirajočega' intervjuja (kot ga imenuje Petitmengin, 2006). Poskušali smo biti odprti za področja, ki imajo pomen za udeleženca (ne pa tista, ki so se zdela pomembna nam, raziskovalcem). Ker pa so intervjuje izvajale različne raziskovalke, smo morali poskrbeti za čim večjo mero usklajenosti, predvsem pa za to, da smo s spraševanjem pokrili čim več mogočih področij doživljanja. V ta namen smo oblikovali štiri splošne kategorije, ki so raziskovalkam služile kot vstopne točke pri vodenju intervjuja: zunanji in notranji občutki (vključno z vsebino

misli), odnosne vsebine (doživljanja v povezavi z odnosom), ostalo.

3.3 Postopek

Pripravljalno-učna faza

Med obdobjem raziskovanja so udeleženci ves dan s seboj nosili iPod, ki je nežno zazvonil 7- do 10-krat na dan ob naključno izbranih trenutkih. Udeleženci so doživljanje tik pred piskom čim bolj natančno opisali v iPod. V roku 24 ur so se srečali z raziskovalcem in skupaj opravili analizo zapiskov – globinski intervju, ki se je snemal. Intervjuji so bili opravljeni pri udeležencih doma in so trajali v povprečju eno do dve uri.

Raziskava

Raziskava je v prvi fazi trajala tri do štiri dni samostojnega opisovalnega vzorčenja izkustva, tako kot je opisano zgoraj, po tem pa pet do šest dni DVI v paru. Partnerja sta imela vsak svoj iPod in ko sta iPoda zaznala, da sta v bližini in se uskladila, sta ob naključnih trenutkih (simultano) zapiskala. Na enak način kot pri samostojnem raziskovanju je vsak partner zase opisal doživljanje tik pred piskom. Po največ dveh dneh beleženja, se je vsak udeleženec posebej dobil na intervjuju z raziskovalcem. Vse skupaj je tako trajalo dva do tri tedne. Na koncu smo z vsakim parom zbrali petnajst skupnih trenutkov (vzorcev), za vsakega od trenutkov smo imeli po dva opisa doživljanja, njegovega in njenega.

3.4 Izbor udeležencev

V raziskavi je sodelovalo majhno število udeležencev, kar je značilno za fenomenološke kvalitativne študije (Creswell, 2009). Pri tovrstnih študijah nas ne zanima toliko statistična možnost posploševanja, ampak ohranitev informacijsko bogatih podatkov. Bistveno je bilo, da lahko vsakemu udeležencu posvetimo toliko časa, kot ga je potreboval za spoznavanje samoraziskovalnega procesa (Alderson, 2004).

K sodelovanju v raziskavi so bili povabljeni trije pari, ki smo jih dobili z metodo veriženja. Pogoj za vključitev je bil, da jih zanimalo samoraziskovanje oziroma raziskovanje svojega doživljanja: kaj sestavlja njihovo izkustvo, kako in kaj mislijo, na kaj so pozorni, kakšne slike/občutki se porajajo v notranjosti. Nadvse zaželeno je bilo, da so kazali zanimanje za raziskovalni proces, saj je ta od njih nemalokrat zahteval žrtvovanje svojega časa in privolitve, da raziskovalec vstopi v njihov zasebni prostor.

Udeležencem je bila pred vstopom v raziskavo zagotovljena anonimnost, zato tu navajamo samo splošne podatke. Sodelovali so trije pari: tri ženske in trije moški, stari od 25 do 30 let. Pet udeležencev je končalo sedmo stopnjo izobrazbe, en je bil študent. Štirje so bili redno zaposleni. V partnerskem odnosu so bili od dveh mesecev do devet let. Dva para sta že več let živela v skupnem gospodinjstvu.

3.5 Etični vidik

Pri oblikovanju raziskovalnega načrta in v celotnem procesu raziskave smo posebno pozornost namenili tudi etičnim vidikom. Tancig (2009: 29) poudarja, da »etična vprašanja, povezana z vlogo in odnosom raziskovalca do udeležencev, ne bi smela ostati izven njegove pozornosti.«

V raziskavi smo uporabljali izraz udeleženec, ker »implicira participacijo sodelujočih

v raziskovalnem procesu» (Tancig, 2009: 30), kar se tudi sklada s fenomenološkimi načeli raziskovanja. Med raziskovalci in udeleženci je potekal obojesmeren proces. Udeleženci so sodelovali pri vseh tistih odločitvah v raziskovalnem procesu, ki so bile zanje pomembne.

Udeležencem smo podali podatke o namenu, metodah, postopkih in trajanju raziskave. Pojasnili smo jim, da lahko iz raziskave kadar koli izstopijo. Prosili smo jih, da si do konca raziskave med seboj ne kažejo zapiskov o doživljanju ali se o zapisanem doživljanju pogovarjajo ter da se med seboj ne pogovarjajo o intervjuju. Vsi udeleženci so prostovoljno privolili v sodelovanje v raziskavi in podpisali informirano soglasje. Zagotovili smo jim anonimnost in zaupnost podatkov. V ta namen smo pri prikazu rezultatov uporabili izmišljena imena in še posebej zaščitili osebne in občutljive podatke.

Raziskovanje doživljanja ima potencial spreminjanja izkustva udeležencev. V našem primeru ni bilo mogoče predvideti, v katero smer in do kakšnih spoznanj lahko pripelje poglobljeno ozaveščanje doživljanja v paru, zato je bilo pomembno, da so bili udeleženci s tem seznanjeni. V primeru fenomenološkega raziskovanja se meja med raziskovalcem in udeležencem zelo zabriše – na neki način je pravi raziskovalec udeleženec.

4 Analiza

Po končani raziskavi smo zvočne zapise zapisali. Prepisane intervjuje smo obdelali po načelih kvalitativne vsebinske analize Glaserja in Straussa (1967) ter Flicka (2006). Pri tem smo si pomagali z računalniškim programom za analizo kvalitativnih podatkov NVivo 7 (QSR International).

Najprej smo opravili podrobno analizo rezultatov enega para sledeč postopku induktivnega kodiranja (Glaser in Strauss, 1967). Prepise smo večkrat prebrali in posameznim delom besedila pripisovali kode. Ta faza analize je potekala v slogu 'brainstorminga', to je, da smo si dopustili zapisati kode različnih ravni abstraktnosti in tudi take, ki so bolj oddaljene in nenavadne. Mesec (1997: 76) namreč pravi, da s preveliko discipliniranostjo že v prvem koraku zatremo ustvarjalnega duha ter tako pozabimo zanimive in pomembne teme, ki smo se jih spomnili ob prvem stiku s snovjo. Kot rezultat smo dobili nabor neurejenih in nepovezanih tem, ki so označevale posamezne teme v besedilu. Podobne teme smo nato združili v širše in bolj abstraktne kategorije (razpredelnica 1).

Vse kategorije smo primerjali med moškim in žensko v paru za vsak trenutek posebej. Za primerjavo med tremi pari smo uporabili postopek tematskega kodiranja, ki ga je razvil Flick (2006) z modifikacijo Straussovega postopka (1987). Ko je opravljena poglobljena analiza enega primera, je rezultat sistem kategorij, na osnovi katerega se v naslednjem koraku naredi analiza in primerjava vseh primerov. Z oblikovanjem tematske strukture, ki je utemeljena v empiričnem materialu, se primerljivost interpretacij poveča, hkrati pa postopek ohrani občutljivost in odprtost za specifično vsebino vsakega individualnega primera. Po končani analizi je bila opravljeno sporazumno ocenjevanje: udeležence (ki so se za to odločili) smo zaprosili za oceno natančnosti opise doživljanja in pripadajočih kod.

Kategorije	Podkategorije	Kdo	Trenutek 8	Trenutek 11
			dajanje navodil	intimni pogovor
Prisotnost drugega v doživljanju	senzorno zaznavanje	ONA	ne	da
		ON	da	da
	nesenzorno zaznavanje	ONA	ne	da
		ON	da	da
	v opisu situacije	OBA	da	da
	v privatnem doživljanju	OBA	ne	da
			Neuskajeno doživljanje. Pri njej je poudarek na kognitivnih procesih, pri njem pa na afektivnih odnosih. (On doživlja sreča, "ker skupaj rešujeta probleme", zaveda se telesnega stika, hoče jo objeti/ona ne čuti nič odnosa, nič telesnega, dekodira glas)	Komplementarna usklajenost: v pogovoru ona daje (defi), on sprejema. Oba zaznavata zaupanje, deljenje, vamaost. Ona poroča o telesnem stiku (on ga ni toliko zaznaval)
Usklajenost	v odnosnem doživljanju	OBA		
	komuniciranje	OBA	da	
	verbalno komuniciranje	OBA	da	
	pogovor	OBA		
Komuniciranje	pogovor o njej	OBA		da
	pogovor o odnosu	OBA		
Usmerjenost pozornosti	na objekt	ONA		da
	na odnos	ON		
		ONA		
		ON		da
Povzročitelj občutkov		ONA	ne	da
		ON	da	da
		ONA	ne	da
Občutja	prijetna	ONA	ne	da
		ON	da	da
	neprijetna	ONA	ne	da
		ON	ne	da
Doživljanje skupnosti		ONA		se odpira njemu, deli z njim
		ON	neprijetni občutki ob skupnem reševanju problemov	jo sprejema in čuti, empatija

Razpredelnica 1. Primer druge faze kodiranja: umeščanje podatkov v kategorije (nastale v prvi fazi).

5 Opis parov

Na našo raziskavo lahko gledamo kot na tri vzporedne študije primera – tri študije prepletanj vzorcev doživljanja sporazumevalnih situacij v partnerskem odnosu. Kljub temu, da je bil cilj raziskave zbiranje splošnih vzorcev, je smiselno, da predstavimo sodelujoče pare.

Prvi par

Jan je bil star 25 let, študent, Eva je bila prav tako stara 25 let, zaposlena. V času raziskave sta bila skupaj en mesec in nista živela v skupnem gospodinjstvu.

Raziskovalki poročata, da je delo z njima potekalo zelo dobro, raziskava ju je zanimala. Pokazala sta velik interes in motivacijo za samoraziskovanje. Med raziskovalko in njo se je vzpostavilo prijetno in zaupljivo vzdušje. Druga raziskovalka poroča, da je bil on izredno motiviran, veselil se je raziskovanja samega sebe. »Bil je zelo prijeten sogovornik.«

Drugi par

Rok je bil star 31 let, zaposlen, Ana 31 let in tudi zaposlena. V partnerskem odnosu sta bila v času raziskave osem let, zadnjih pet let sta živela v skupnem gospodinjstvu.

Ana je na začetku pokazala veliko zanimanja za raziskovanje. Dogovorjene naloge je opravljala in se na intervjujih trudila, vendar pa raziskovalka poroča o pomanjkanju pravega

zagona in radovednosti za raziskovanje lastnega doživljanja. Raziskovalka pri delu z Rokom poroča, da so v intervjujih prevladovali misli in logične razlage, kaj se je dogajalo in 'zakaj' je nekaj doživljal. Način doživljanja (kako) in sama čustva so bila redko omenjena. Skozi intervjuje se je zaupanje v njun raziskovalni odnos poglobljalo, kar se je odražalo tudi v poročilih doživljanja, ki so postajala globlja in bolj živa.

Tretji par

Vid je bil star 26 let in brezposeln, Kaja 25, zaposlena. V času raziskovanja sta bila v partnerskem odnosu devet let, od tega sta pet let živel v skupnem gospodinjstvu.

Raziskovalki poročata o pomanjkanju interesa in dvomu v raziskovalno metodo. Posledično je bilo delo s parom težko, prevladovalo je neprijetno, napeto vzdušje. Raziskovalka poroča, da je na prvem intervjuju Kaja pokazala pripravljenost za sodelovanje, kar se je kazalo tudi pri opisu samega doživljanja. Po interakciji s partnerjem se je zanimanje vidno zmanjšalo. Druga raziskovalka poroča, da Vid ni kazal interesa za raziskavo, »videti je bilo, kot da nekomu dela uslugo«.

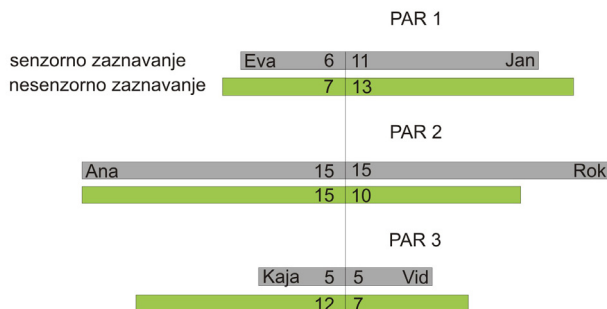
6 Rezultati kodiranja

Kot smo opisali v 4. poglavju, smo kodiranje zaključili z oblikovanjem kategorij, ki so po naši oceni najboljše opisovale bistvene elemente doživljajskih poročil. Vsaki kategoriji prilagamo tudi grafe o frekvenci pojavnosti pri parih.

6.1 Prisotnost drugega v doživljanju

V to kategorijo spadajo doživljajska poročila, ki opisujejo kako, če sploh, so udeleženci v svojem doživljajskem polju zaznali svojega partnerja. Odgovore smo uvrstili v dva tipa, in sicer:

- senzorno zaznavanje, ki vsebuje opise zaznavanja partnerja prek čutil (»sm mel pa kontakt z njo z dlanjo«),
- nesenzorno zaznavanje, ki vsebuje opise o tem, da so posamezniki zaznali, 'čutili' drugega, ne da bi bil ta prisoten v njihovem čutnem polju. (Ana: »Ja, se pravi, vedla sem, da je bil zraven, ane, torej v kuhinji, am ... nisem pa z njim komunicirala ali pa kar koli, samo vedla sem, da je tam.«)

Graf 1. Frekvenca pojavnosti kategorije 'Prisotnost v doživljanju drugega'.

6.2 Usklajenost

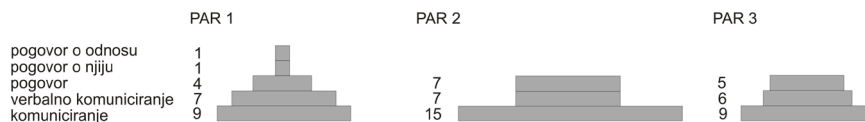
V to kategorijo smo uvrstili opise doživljanj glede na usklajenost v

- opisovanju situacije (Vid in Kaja poročata o tem, da sta sedela v avtu),
- v zasebnem doživljanju (Vid je bil po kopeli fizično utrujen, Kaja pa polna energije),
- v odnosnem doživljanju (Ana je doživljala veselje, ker preživljata čas skupaj in z njenim nečakom, Rok je bil jezen nanjo, ker se je moral igrati z njenim nečakom).

6.3 Sporazumevanje

V to kategorijo smo uvrstili doživljajska poročila, ki so na kakršen koli način povezana s sporazumevanjem. Spekter te kategorije obsega vse od poročil o tem, da je en parter 'zaznal' drugega prek pogovora, do metapogovora (pogovora o odnosu). Rezultate pojavnosti posameznih tipov sporazumevanja smo predstavili v obliki piramide (graf 2). V vsakem naslednjem tipu sporazumevanja so zajeti vsi vidiki predhodnega tipa. Piramido sestavljajo naslednji tipi sporazumevanja:

- sporazumevanje je najbolj širok tip, vanj spadajo vsa poročila, ki se nanašajo na kakršno koli komuniciranje (verbalno ali neverbalno),
- verbalno sporazumevanje zajema verbalno komuniciranje, ki pa še nima oblike pogovora (na primer komentariji, opazke),
- pogovor zajema sporazumevanje v obliki dialoške izmenjave ne glede na temo (pogovor o vremenu, službi, razdelitvi hišnih opravil),
- pogovor o njiu zajema sporazumevanje, kjer eden od partnerjev govori o sebi,
- pogovor o odnosu zajema pogovore, kjer je glavna tema njun odnos.

Graf 2. Frekvenca pojavnosti kategorije 'Sporazumevanje'.

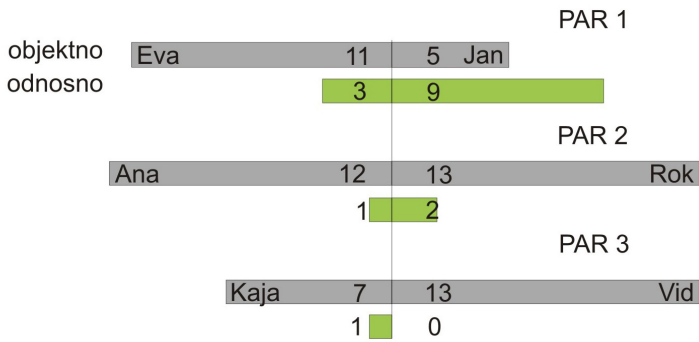
6.4 Usmerjenost pozornosti

V to kategorijo smo uvrstili doživljajska poročila glede na način predstavitve doživljajskega polja. V opisih nekaterih udeležencev so prevladovala poročila o objektih, vsebinah in vrstah aktivnosti, drugi pa so se večinoma osredotočali na odnos, doživljanje in čustva:

- pozornost, usmerjena na objekt: osredotočenost na aktivnost, objekt, podrobnosti (Rok: »Čist pač podoba lika, k je drugač kokr nek mačist in ne vem kaj in je tle zdeeej z neko polizano frizuro /.../«)

- pozornost, usmerjena na odnos: opis doživljanja je osredotočen na odnos, doživljanje, čustva, vživljanje v stanje drugega.

(Ana: »Smešno mi je blo, k je, k je komentiral, tko, da mi je blo v redu, mislim, če bi blo, bi kar neki manjkalo, /.../. Tko, da mi je blo kar fajn no, k, k sva se tam smejala, /.../«)

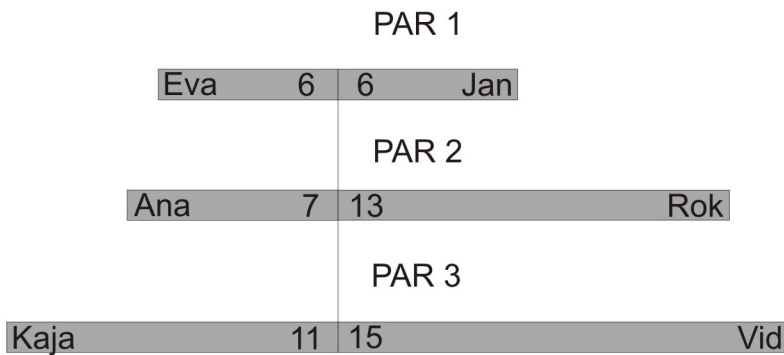

Graf 3. Frekvenca pojavnosti kategorije 'Usmerjenost pozornosti'.

6.5 Povzročitelj občutkov

Včasih so udeleženci pripisovali odgovornost/vzrok svojega doživljajskega stanja partnerju. Pri razvrščanju v to kategorijo nismo razlikovali med dobrimi in slabimi stanji.

(Jan: »Situacija, o kateri je govorila, je šla pač za nek odnos, /.../ njena razlaga pa, kakor sem videl, da ona doživlja tisto, ne, oziroma kakor je razlagala, mi je ... sem čutil kar nekaj žalosti, no, pa tesnobe, /.../«)

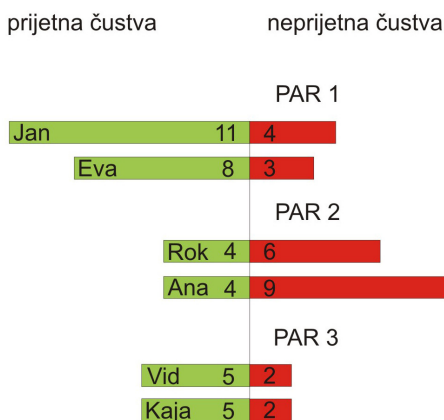

Graf 4. Frekvenca pojavnosti kategorije 'Povzročitelj občutkov'.

6.6 Občutja

Sem smo razvrščali doživljajska poročila, pri katerih se je dalo razbrati čustveno valenco doživljanja.

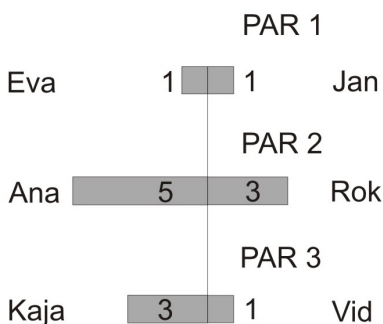
(Ana: »/.../ zaradi te iritiranosti, po moje, kar je bilo, k sem se počutila mal vzdraženo.«)

Graf 5. Frekvenca pojavnosti kategorije 'Občutja'.

6.7 Doživljanje skupnosti

V to kategorijo smo uvrstili doživljajska poročila o občutku povezanosti s partnerjem. (Jan: »Sem imel feeling, da se oba seliva mičkn tja, no, v spominu. In mi je bilo to ful, sej pravm, kot da sva res skupaj tam ne, ne samo da sva skupaj v zgodbi, ampak da tudi skupaj greva kao v spominu nazaj /.../«)

Graf 6. Frekvenca pojavnosti kategorije 'Doživljanje skupnosti'.

7 Poskus tipologije odnosov med doživljanji istega trenutka sporazumevalne situacije pri obeh partnerjih

Zasnova pričujoče raziskave nam je omogočila primerjavo doživljanj dveh ljudi, soudeležencev iste sporazumevalne situacije v istih trenutkih. Kot smo omenili v tretjem poglavju, je Russell Hurlburt, utemeljitelj metode DVI, sestavil tako imenovano kodirno knjigo – seznam in opis lastnosti najpogostejših doživljajskih kategorij (Hurlburt, 2006). Podatki, ki smo jih zbrali v naši raziskavi, so nam omogočili, da jih uredimo na podoben način. V nasprotju s Hurlburtovim seznamom naš ne vsebuje doživljajskih kategorij, ampak odnose (razlike in/ali podobnosti) med doživljanji istega trenutka sporazumevalne situacije pri obeh partnerjih. Pri iskanju fenomenov za omenjeni seznam smo bili pozorni na poročila o istih doživljajskih področjih pri obeh partnerjih (v istem trenutku). Slednja smo potem primerjali in v seznam vpisali odnos med doživljanjem obeh partnerjev: sta bili doživljanji usklajeni in na kakšen način? Se razlikujeta? Si nasprotujeta?

Opis sledi zgledu Hurlburtove kodirne knjige, ki smo jo predstavili v 3. poglavju. Vsak vnos vključuje: ime, opis, primer in potencialne opazke. Pri opisu primera je večkrat najprej navedeno doživljajsko poročilo enega, potem drugega partnerja, ob koncu pa še komentar o odnosu med obema opisoma.

Ime: jaz/midva

Opis: ugotovili smo, da je doživljanje sebe 'v dvojini' (odnosno doživljanje) dokaj stalna značilnost nekaterih udeležencev, medtem ko se drugi redko ali nikoli ne doživljajo na tak način.

S pojmom jaz/midva zaznamujemo tiste odnose med opisi doživljanj, kjer partnerja očitno opisujeta podoben tip doživljanja, a s to razliko, da en od njiju trenutek doživlja odnosno (tako, da je partner oziroma odnos bistven del opisa doživljanja), pri drugem pa tega vidika ni mogoče zaslediti.

Primer: Eva govori o »zadovoljstvu«, »občutku umirjenosti«, občutku, »kot da bi se zjokala«. Jan pa govori o »občutku enosti« z njo, doživljanje opisuje kot (medsebojno) »dajanje pozornosti«, »samo midva« in podobno.

Primer: Jan: božanje, občutek enosti z njo; telesni stik: kot da gre energija skoz, dajeta si pozornost, sta samo ona dva, vse le telesno (ni misli), skrbni dotiki.

Eva: zadovoljstvo, občutek umirjenosti (čas se ustavi, kot da te nič več ne zanima, misli se umirijo), prijetnost, mravljinca po hrbtu, po vratu, čez glavo ... pridejo na občutek, kot bi se zjokala.

Odnos: opisa emocionalnega dela doživljajskega polja obeh partnerjev sta usklajena. Razlika je v tem, da Jan opisuje doživljanje odnosno (skozi odnos), Eva pa kot svoje telesne in emocionalno izkustvo.

Ime: komplementarna usklajenost

Opis: v nekaterih opisih doživljanja opažamo, da udeleženca zavzameta različni vlogi v sporazumevanju, ki sta med seboj dopolnjujoči. V to kategorijo spadajo primeri, kot so: nekdo govori o neki stvari, drugi pa želi o tem poslušati.

Primer: Vida zanima Kajino pripovedovanje, v njenem glasu zazna, »da je s tistim, mal navdušenjem pripovedovala«. Kaja v istem trenutku poroča: »želela sem mu to povedat, želela sem pač deliti te moje izkušnje in vtise z njim«. Kaja je torej pripovedovala v želji, da bi delila izkušnjo, on pa jo je poslušal in zaznal njeno navdušenje.

Primer: pogovor med Janom, Evo in Janovim prijateljem, kjer Eva bolj posluša. Medtem, ko se Jan pogovarja s prijateljem, ima v mislih njo: »sm ful čutu potro...potrebo, /.../ da bi z njo tut govoru«. Zaskrbelo ga je, da je »izključena na neki način«. Eva je z njima želela deliti asociacijo,

ki jo je dobila na podlagi njenega pogovora, vendar pa si je premislila, ker »se mi je zdel res butast«. Zaznati je, da si je Jan Evo želel vključiti v pogovor, ona pa je želela biti vključena.

Ime: razlike v poročilih o dogajanju

Opis: v nekaterih primerih se poročila obeh partnerjev o doživljanju v istem trenutku bistveno razlikujejo, včasih do te mere, da se zdi, da partnerja opisujeta različen trenutek. Mogoče je, da sta pomotoma res opisovala različne trenutke, vendar je glede na uporabljeno metodo opazovanja to malo verjetno. Če torej izločimo možnost napake, se izkaže, da se včasih partnerja istega trenutka spomnita različno, čeprav sta zapisovala le nekaj sekund po dogodku.

Primer: Vid poroča o tem, da je bral članek. O istem trenutku Kaja poroča o tem, kako je slišala njegovo razlago o temi, ki jo je prebral v članku.

Ime: napačna interpretacija doživljanja drugega

Opis: v tem vzorcu zajemamo situacije, kjer so udeleženci vedenje partnerja interpretirali napačno. Vzorec opisuje razlike med resničnim počutjem posameznika in partnerjevo interpretacijo.

Primer: Ana sedi na kavču, kvačka in opazuje Roka, kako se igra z njenim nečakom: »blo je neko fajno vzdušje /.../ počela /sem/ nekaj, kar mi je blo v redu, pa meli smo se fajni, ne. Mislim smo bli vsi ... noben ni bil nič, da bi bil zamorjen al siten, smo bli vsi dobre volje.« Roku predlaga, naj z nečakom naredi činčilo.

On situacijo doživlja kot »mali kaos«, zaznati je nervozo, igra z njenim nečakom pa mu je odveč. Na Anin predlog se odzove z nervozo, misli si, da naj si činčilo naredi sama.

Opomba: kaže, da je opisan vzorec pri nekaterih parih zelo pogost in je neke vrste podlage, ki okarakterizira velik del sporazumevanja.

Ime: internalizirano sporazumevanje

Opis: pri nekaterih vzorcih doživljanja smo opazili dve ravni sporazumevanja, in sicer zunanjo in notranjo, ki smo jo poimenovali 'internalizirano sporazumevanje'. Posameznik je na zunaj nakazal, da želi sodelovati v neki aktivnosti (verbalno, neverbalno), njegov partner pa mu je v tem ugodil. Hkrati je med njima potekalo neizrečeno, notranje sporazumevanje, kjer nihče ni želel biti del te aktivnosti, vendar sta pri tem vztrajala kot 'usluga drugemu'. Njun vzorec sporazumevanja je bil usklajen na obeh ravneh, vendar sta se zunanja in notranja raven med seboj izključevali.

Primer: Rok se uči italijanščino, je frustriran, ker ne najde pravega odgovora. Od Ane pričakuje odgovor, a je neposredno ne vpraša. Znotraj vsakega udeleženca poteka notranje sporazumevanje, ki je med njima usklajeno oziroma ga doživljata podobno. Usklajena sta v tem, da je Ana v pričakovanju njegovega vprašanja, Rok pa njenega odgovora. Neusklajena sta v tem, da on odgovor želi, ona pa meni, da je za učni proces bolje, da mu ga ne da. Med učenjem ga Ana navadno pogosto popravlja, kar gre Roku na živce. Ona to razdraženost začuti, zato se zadržuje. Pri njem opazimo ambivalenco med željo po rešitvi (da mu da pravilen odgovor) in željo, da ga Ana ne bi popravljala (da mu odgovora ne da/da zmore sam). Ne glede na to, kaj bo Ana naredila, bo Rok razdražen.

Ime: krožna vzročnost

Opis: med partnerjema se vzpostavi pozitivna povratna zanka: stanje enega vzpodbuja stanje drugega, ki spet še povečuje intenzivnost doživljanja prvega. Večinoma gre za doživljanja z negativno valenco, čeprav ne nujno.

Primer: Ana in Rok se v trgovini odločata o nakupu darila za otroke. Oba bi rada z nakupovanjem opravila čim prej. Ana je živčna, razdražljiva. Kot vzroke navaja vročino, lakoto,

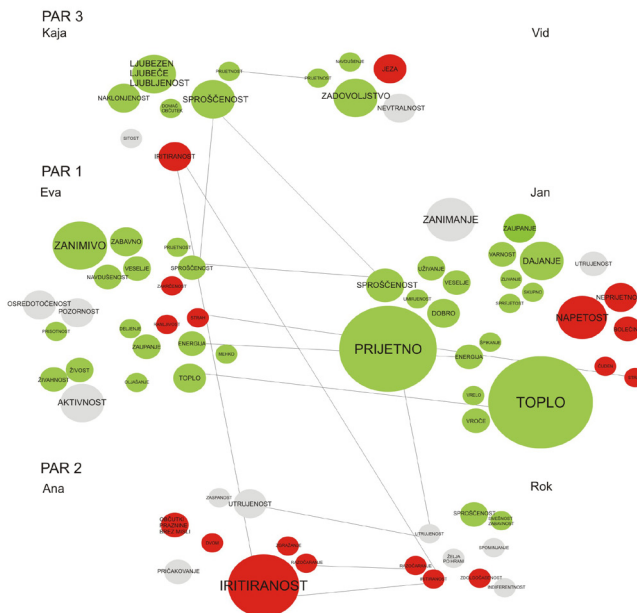
predvsem pa njuno neodločenost. Želi si, da bi ji Rok pomagal pri odločitvi. On čuti njen nemir, to ga dela (še bolj) neodločnega, zato čaka, da se ona odloči.

Oba sta neodločena in zbegana, situacija jima »preseda« (uskklajenost v doživljanju). (Pri Ani so čustva bolj intenzivna.) Anina nervoza in pričakovanja povečujejo nemir pri Roku. Zaradi nemira je Rok še bolj neodločen. Rokova neodločnost jezi Ano in jo dela še bolj razdraženo in nemirno. Krog je zaključen.

8 Doživljajski 'oblaki'

Pri predstavitvi rezultatov fenomenoloških raziskav zadnje čase vse večkrat uporabljamo tako imenovane doživljajske oblake. Upodobitvena metoda izhaja iz avtomatskih obdelav velikih tekstovnih baz (ang. text mining). Osnovna zamisel je v tem, da v besedilu (v našem primeru prepisi intervjujev) posebej določimo sporočilne pojme (na primer opise doživljajskih stanj) in izračunamo njihovo frekvenco pojavljanja.

Predstavljamo doživljajski oblak, ki prikazuje frekvenco pojmov, ki so jih udeleženci najpogosteje (tri- ali večkrat) uporabljali za opisovanje svojega doživljanja. Če bi vrisali vsak pojem, s katerimi so udeleženci opisovali občutja, bi bili rezultati zelo nepregledni. Zelena barva prikazuje pojme, iz katerih smo skleпали na pozitivno valenco doživljanja, z rdečo pojme, katerim smo pripisali negativno valenco, s sivo pa pojme, katerim nismo mogli določiti valence (nevtralna valenca) doživljanja. Velikost pojmov in samih oblakov nakazuje pogostost uporabe besede.

Slika 1. Doživljajski oblaki udeležencev

Prikazani doživljajski oblaki kar kličejo po različnih interpretacijah. Vsekakor se ne moremo izogniti ugotovitvi o čustveni valenci, ki preveva doživljanje sporazumevanja posameznih parov. Sporazumevanje dveh parov zaznamujejo prijetna doživljanja, medtem ko je pri enem paru atmosfera večinoma neprijetna.

Očitna je tudi velikost oblakov, ki kaže na razlike med količino doživljajskih poročil pri različnih parih. Količino doživljajskih poročil lahko povežemo s stopnjo zanimanja za svoje izkustvo, torej s čuječnostjo udeležencev.

Prvi par (sveže zaljubljena partnerja) usmerja veliko pozornost na svoje doživljanje, ostala para veliko manj. Skopa doživljajska poročila drugega para so morda delno posledica slabo izvedenega vzorčenja izkustva: raziskovalki, ki sta sodelovali z njima, domnevata, da se Ana in Rok nista strogo držala metode (naključnega vzorčenja), ampak sta izbirala trenutke, v katerih sta opisala doživljanja tako, da sta izločila situacije, kot so na primer skupna potovanja v avtu, kosilo in določeni deli dneva, namenjeni počitku. Nedoslednost smo opazili že med raziskavo, zato sta ju raziskovalki na to opozorili. Raziskovalki sta tudi dobili vtis, da sta Ana in Rok dokaj »bežno« opisovala doživljanja – kar oblak lepo kaže.

9 Nekaj zaključnih misli

Predstavljeni rezultati predstavljajo le del množice podatkov, kategorij, povezav in vzorcev, ki smo jih nabrali v toku raziskave. Sodobno fenomenološko raziskovanje je še v povojih, na voljo imamo razdrobljene podatke o človekovem doživljanju, ki še ne dovoljujejo zaključevanja v obliki splošnih teorij. Lahko bi rekli, da smo v raziskovanju doživljanja na podobnem nivoju, kot so bili biologi v času zbiranja podatkov o flori in favni – največ, kar lahko naredimo, je čim natančnejše slikanje in opisovanje vzorcev, na katere naletimo pri opazovanju doživljanja.

9.1 Metodološke težave fenomenološkega raziskovanja

V pričujočem besedilu smo predstavili rezultate, ki so prestali primerjavo pogledov vseh udeleženih raziskovalcev, izločili pa smo tiste, za katere smo ocenili, da bolj kot doživljanje udeležencev odlikavajo poglede katerega od raziskovalcev. Kljub temu si ne delamo iluzij, da z našim načinom opazovanja nismo vplivali na udeležence in s tem na doživljajska poročila. Udeležnost v raziskovalnem procesu je dejstvo, ki se ga v fenomenološkem raziskovanju ne moremo otresti. Vse, kar lahko naredimo, je, da se svojega vpliva (svojega odnosa do raziskave, vnaprejšnjih mnenj) čim bolj zavedamo. Paradokсно se mnogokrat izkaže, da poglobljeno zavedanje svojega vpliva ta vpliv zmanjša.

Drugi problem pri zagotavljanju veljavnosti fenomenološke raziskave je v tem, da je uspešnost bistveno odvisna od zanimanja udeležencev za raziskavo. Kot smo že omenili, je pri raziskovanju doživljanja zelo pomembno, da udeležence zanima njihov doživljajski svet – če niso pripravljeni vztrajno opazovati svojega izkustva, še tako večje izvedeni intervjuji nimajo pomena. Po koncu naše raziskave se je pokazalo natančno to: udeleženci, ki jih je res zanimalo brskanje po svojem doživljajskem polju, so doprinesli največ spoznanj, poleg tega pa so ti isti udeleženci poročali o veliki koristi fenomenološkega dela za njihova življenja (in za kakovost sporazumevanja).

Glede števila udeležencev nismo prepričani, če bi povečanje bistveno izboljšalo zanesljivost

raziskave. Ocenjujemo, da bi bilo bolj plodno povečanje števila dni DVI, predvsem pa poglobljenosti intervjujev, ki pa je, kot rečeno, odvisna od izbire udeležencev. Že Glaser in Strauss (1969) sta opazila hermenevitično naravo procesa kvalitativnega raziskovanja: po opravljenem spraševanju in analizi nam postane jasno, kako bi lahko bolje spraševali, bolje odpirali prostor za samoraziskovanja naših udeležencev. Morda je najpomembnejši metodološki nauk raziskave ravno spoznanje o pomenu izbire udeležencev in o tem, da poglobljeno ter ponavljajoče se dialoško delo bistveno prispeva k veljavnosti rezultatov.

Poleg zgornjih problemov, ki sta stalna spremljevalca fenomenoloških študij, smo naleteli še na nekaj bolj tehničnih in jasnih metodoloških težav, ki bi se jim nadaljnje raziskave lahko izognile. Omenimo lahko na primer veliko število raziskovalk, ki so izvajale fenomenološke intervjuje: ker smo se vsem udeležencem hoteli poglobljeno posvetiti (z vsakim smo izvedli vsaj šest, z nekaterimi pa tudi do osem intervjujev), je intervjuje izvajalo pet raziskovalk, kar je gotovo zmanjšalo primerljivost rezultatov. Delno smo ta problem omilili tako, da smo določili doživljajska področja, ki smo jih pokrili pri vsakem intervjuju.

9.2 Česa smo se naučili in kam naprej

Čeprav vidimo opisane rezultate predvsem kot mozaik zanimivih podatkov o odnosih med doživljanji partnerjev v sporazumevalnih situacijah, se zdi, da lahko nekatere opisane vzorce posplošimo. Glavni razlog za to, da smo raziskavo usmerili v sporazumevanje med partnerji, je bil v tem, da smo pričakovali bolj ustaljene doživljajske vzorce in odnose ter s tem večjo posplošljivost raziskave. Menimo, da so rezultati pokazali, da je bilo to pričakovanje upravičeno.

Slaba stran tako izbranega raziskovalnega okvirja je, da partnerji – še posebno tisti, ki so v odnosu že dlje časa – nimajo dobrih sposobnosti izražanja doživljanja sporazumevalnih vzorcev. Gre namreč za vzorce, ki so tako intimno povezani z doživljanjem odnosa oziroma so tako samoumevni, da jih je težko opaziti. Pri delu s partnerji, ki so v zvezi že dlje časa, smo dobili vtis, kot da bi jih bilo skoraj strah prodreti globlje v opazovanje ustaljenih vzorcev sporazumevanja. Vtis je bil, da bi pojasnjevanje utrjenih vzorcev lahko bistveno vplivalo na odnos.

Po pregledu rezultatov se zdi, da smo se dotaknili le vrha ledene gore. Doživljajsko polje nam je najbolj blizu, kljub temu (ravno zaradi tega?) pa je nekako prozorno za našo pozornost. Iz opaženih vzorcev doživljanja med sporazumevanjem lahko vidimo, kako različno interpretiramo 'isto' situacijo, kako jo na različne načine osmišljamo in kako bistveno to opredeljuje naše doživljanje odnosa (pa tudi širše – celotne življenjske situacije).

To 'prozornost' doživljanja je zelo težko spremeniti. Vsa naša pozornost je usmerjena na vsebino, na pomene, interpretacije; naš kognitivni aparat kompulzivno ves čas povezuje doživljanja v dogodke in dogodke v zgodbe. Razlage, pojasnitve, stvarne vsebine nas stalno zaposlujejo, medtem ko je preprosta prisotnost v tu-in-zdaj doživljajskega gestalta zelo redka možnost – takšni poskusi nas naredijo nemirne. V zvezi s tem se nekateri udeleženci sprašujejo o smislu neinterpretativnega opazovanja doživljanja (zakaj mi je tega treba?), nekateri pa poročajo o nemiru, ki jih prevzame ob poskusu utišanja 'notranjega povezovalca', ki poskuša vsako izkustvo takoj povezati, osmišliti, pojasniti. Fenomenološko raziskovanje plava proti toku 'naravne naravnosti' (Husserl, 1982).

V naših intervjujih se nismo uspeli dokončno upreti temu toku. Večina podatkov, ki smo jih dobili, se še vedno vrti okrog interpretacij (sporazumevalne) situacije (oziroma odnosa med

interpretacijama partnerjev). Kljub temu pa smo lahko zaslutili globlje doživljajske resničnosti, ki ležijo za mamljivo privlačnostjo pojasnitev in interpretacij. Pri paru, ki se je najbolj radovedno poglobil v samoraziskovanje, smo na primer lahko zaslutili, kako se skozi odnos do drugega poraja občutek sebe.

Kdo sem jaz, ki sodelujem v tem odnosu, ki govorim? Kje v doživljajskem polju se zgodi ustroj mene? To so raziskovalna vprašanja, s katerimi bi lahko nadaljevali pričujočo raziskavo. Naš prispevek je v tem, da smo jasno nakazali na to, da a) tovrstna vprašanja imajo odgovore (če le dovolj vztrajno brskamo po doživljanju) in b) ima sporazumevanje bistveno vlogo pri ustroju občutka jaza.

9.3 Fenomenološka sociologija: nastavki za novo raziskovalno polje

Kljub vsem težavam in omejeni splošnosti rezultatov ne dvomimo, da je raziskovalna smer, ki smo jo ubrali, perspektivna. V zadnjih letih je hkrati vzniknilo nekaj pobud za raziskovanje vzporednih doživljajskih procesov, utemeljitelj metode DVI, Russel Hurlburt, na primer načrtuje prvi eksperiment v tej smeri.

Počasi se jasni zavedanje, da usklajenost v komunikacijskih vedenjih še ne pomeni usklajenosti v doživljanju. Vse bolj verjetno postaja, da srečanje dveh bitij v sporazumevanju pomeni srečanje dveh svetov. Delo na raziskavi nam je spremenilo pogled na sporazumevanje: vse manj ga jemljemo kot samoumeven proces izmenjave podatkov. Vse bolj ga vidimo kot droben presek dveh – sicer zelo različnih – množic.

Je morda čas za razmislek o novem raziskovalnem področju: fenomenološki sociologiji?

10 Literatura

- Alderson, K. G. (2004). A phenomenological investigation of same-sex marriage. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 13, str. 107–122.
- Barnlund, D. C. (2008). *A transactional model of communication*. In: C. D. Mortensen (Eds.), *Communication theory* (2nd ed., str. 47–57). New Brunswick, New Jersey: Transaction.
- Colman, A. M. (2006). *Oxford Dictionary of psychology* (2nd ed.). Oxford University Press Inc., New York.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks: Sage.
- Emery, N. J. (2007). *Cognitive Neuroscience of Social Behavior*. Taylor & Francis.
- Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research*. London: Sage.
- French, C. C., in Colman, A. M. (Eds). (1995). *Cognitive psychology*. London and New York: Longman.
- Glaser, B. G., in Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Hurlburt, R. T. in Heavy, C. L. (2006). *Exploring Inner Experience*. John Benjamins Publishing.
- Hurlburt, R. T. (1992). *Sampling Normal and Schizophrenic Inner Experience*. Plenum Press, New York.
- Husserl, E. G. (1982). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological*

Philosophy—First Book: General Introduction to a Pure Phenomenology, [1913]. The Hague: Nijhoff.

Ihde, D. (1986). *Experimental phenomenology*. State University of New York Press.

Maturana, H. R. in Varela, F. J. (1992): *The tree of knowledge: The biological roots of human understanding*. Shambala Publications, Inc.

Mescht, H., Van der (2004): Phenomenology in Education: A Case Study in Educational Leadership. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 4, (1), str. 1–16.

Mesec, B. (1997). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Oliver, P. (2003). *The student's guide to research ethics*. Maidenhead: Open University Press.

Petitmengin, C. (2006): "Describing one's subjective experience in the second person, an interview method for the Science of Consciousness". *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 5, (3–4), str. 229–269.

Seamon, D. in Zajonc, A. (1998). *Goethe's Way of Science: A Phenomenology of Nature*. State University of New York Press.

Shannon, C. E., in Weaver, W. (1949). *The mathematical theory of communication*. Urbana, Illinois.

Stern, D. (2004): *The present moment in psychotherapy and everyday life*. W.W. Norton.

Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge University Press.

Tancig, S. (2009). Etika raziskovanja v družboslovnih vedah. *Kairos*, 3 (1–2), str. 29–38.

Varela, F. (1996): Neurophenomenology. A methodological remedy to the hard problem. *Journal of consciousness studies*, 3(4), str. 330–349.

Varela, F. in Shear, J. (1999): *The view from within: First person approaches to the study of consciousness*, UK Imprint Academic.

Wundt, W. (1904). Principles of physiological psychology. <http://psychclassics.yorku.ca/Wundt/Physio/chap1.htm> (30.3.2012).